

FERİDUN NÂFİZ UZLUK'UN MEVLEVİLİKLE İLGİLİ BİR YAYIN PROJESİ

Yrd. Doç. Dr. Yakup Şafak*

Ülkemizin önde gelen tıp tarihi mütehassıslarından biri olan Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Yüksek Mimar Şahabeddin Uzluk'un kardeşidir. Şahabeddin Bey 1900, Feridun Nafiz Bey 1902 yılında Konya'da doğmuşlardır. Anneleri Ayşe Sıdıka Hanım, Mevlâna soyundan gelmektedir.¹ Babaları Subay Ahmed Hamdi Bey, görevli bulunduğu Beyşehir Taburu ile birlikte, 1905 senesinde Yemen'e gitmiş ve genç yaşında orada şehit düşmüştür. Uzluk kardeşler, Konya'da yakınlarının da bulunduğu Şems Mahallesi'nde anneleri tarafından büyütülmüşler, çocukluk ve gençlik dönemlerini mevlevî muhitinde geçirmişlerdir. Aldıkları Mevlevî terbiyesinin yanı sıra, ülkemizin o yıllarda içinde bulunduğu kritik atmosfer içerisinde idealist, memleketsever gençler olarak da yetişmişler, daima ülke meselelerine ilgi duymuşlar ve daha öğrencilik yıllarında yazı hayatına atılmışlardır.²

Feridun Nafiz Bey'in Uzluk Armağanı'ndaki³ kitap ve makale listesine bakılırsa, bilinen ilk yazısının 1922 tarihli olduğu görülür. İstanbul ve Konya gazetelerindeki ilk yazılarda o, bir hekimden ziyade memleketsever bir aydın ve kültür adamı olarak temâyüz

---

* Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ Veled Çelebi Silsilenâme'sinde (Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y131, s.18) yer alan ve F. Nafiz Bey tarafından tashih edilen bilgilere göre Mevlâna Dergâhı postnişini Hacı Mehmed Çelebi'nin (öl.1230/1815) amcasının oğlu ve damadı olan M.Emin Molla Çelebi'nin kızlarından Hatice Tûti Hanım, 1241/1826 yılında Bayburtlu Salih Ağa ile evlenmiş; bu evlilikten doğan Ali (Rıza) Çelebi, Huriye Hanım'la izdivaç etmiş, Uzluk kardeşlerin anneleri Ayşe Sıdıka Hanım, bu evlilikten olmuştur. Şahabeddin Bey'in notlarına göre Sultan Mecid devri binbaşılardan Hacı Mustafa Ağa'nın kızı olan Huriye Hanım'ın soyu, Ramazanoğullarıyla akrabalığı olan Kubat Paşalara dayanıyormuş. Aynı notlarda Ali Çelebi'nin mesnevihan olduğu ve İstanbul'da ikamet ettiği de kayıtlıdır. (Bkz. Akademik Sayfalar, 3 Ekim 2007, s.448 vd.)

² Bkz. Veled Çelebi - Ahmed Remzi - Tâhirü'l-Mevlevî, Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, nşr. Y.Şafak - Y.Öz, Konya, 2007, Muk.

³ Bkz. SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi, X.Millî Mevlana Kongresi II - Tebliğler, Konya, 2002.

eder. Benzeri bir durum Şahabeddin Bey için de geçerlidir. Şunu da hatırlatalım ki Uzluk kardeşler lise çağında iken Konya’da güçlü bir fikrî ve kültürel ortam mevcuttu.

İki kardeş, mütârekenin ardından, 1919 yılında yüksek tahsil için İstanbul’a gitmeye karar vermişler, o zaman çelebilik makamında bulunan Abdülhalim Çelebi’nin tensibi ve tavsiyesi ile tahsil müddetince Galata ve Üsküdar Mevlevihanelerinde ikamet etmişlerdir.⁴ Feridun Nafiz Bey, Ahmed Remzi Dede (Akyürek, öl.1944) gibi hem eski edebiyatın güçlü bir mümessili hem de Mevleviliğin yüz akı olmuş bir şahsiyetten feyiz alma şansına erişmiştir. Ne var ki o, şiir ve edebiyattan ziyade tarihe, fikrî ve kültürel meselelere, bilhassa mevlevilik tarihi ve kültürüne ilgi duyduğundan, şeyhinden istifadesi de daha çok o yönde olmuştur. Kanaatimce Mevlâna Dergâhı son postnişinlerinden olup Türk dili ve edebiyatı alanında büyük birikimi ve emekleri bulunan Veled Çelebi (öl.1953) ile yollarının kesişmesinde de bu cihetin önemli rolü vardır.

Okuduğu Haydarpaşa’daki Tıp Fakültesi’nden 1924 yılı sonlarında mezun olan, aka binde bir yıl İstanbul Gülhane Hastanesi’nde yedek subay olarak askerlik vazifesini yapan F.Nafiz Bey, ilk olarak mecburi hizmetle Ordu’nun Mesudiye ilçesine hükümet tabibi olarak atanmış; buradaki hizmeti bitince 1928’de Konya Memleket Hastanesi’ne dâhiliye asistanı olmuş, buradan Konya Sıtma Mücadele Merkez Tabipliği’ne geçmiş ve daha sonra Aksaray ve Havalisi Sıtma Mücadele Teşkilâtı’nda üç yıl başarıyla hizmet vermiştir.

F.Nafiz Bey, doktor olarak Türkiye’de 7-8 sene çalıştıktan sonra 1932 yılında kendi imkânlarıyla, ağabeyi gibi ihtisas için Almanya’ya gitmişti. Burada başarılı meslekî çalışmalarının yanısıra, boş zamanlarında, içinde hiç sönmeyecek olan kültür ve tarihimizi tedkik aşkıyla kütüphanelere koşmuş ve birçok değerli eseri görüp inceleme fırsatı bulmuştu. Keza orada batılı şarkiyat âlimleri ve tarih hocalarıyla tanışmış, özgüveninin ve mücadele azminin yanısıra ufku açılmış, Mevlâna torunu olarak da ilgi ve saygıya mazhar olmuştu.

O, daha Almanya’dayken böyle bir moral ve perspektif içerisinde, genç yaşına ve farklı bir meslekte olmasına rağmen neşriyat alanında büyük bir proje plânlanmıştır: “el-

⁴ Zikredilen tarihte Galata Mevlevihanesi şeyhi, Ahmed Celâleddin Dede (öl.1946); Üsküdar Mevlevihanesi şeyhi, Ahmed Remzi Dede’dir (öl.1944).

Âsâru'l-Mevleviyye fi Edvarî's-Selcukiyye: Anadolu Seçükileri Gününde Mevlvî Bitikleri.⁵ Buna göre Mevlâna'nın ve diğer mevlevî büyüklerinin eserleri ve mevlevî kaynakları, mümkünse asıllarıyla ve tercümeleriyle, birer birer basılacak ve ilim âleminin hizmetine sunulacaktır. Kuşkusuz bu önemli teşebbüsteki esas âmil, onların içlerindeki millet sevgisi ve mensup oldukları irfan ocağına vefa borçlarını ödeme hissidir. Uzluk, Mecâlis-i Seb'a'nın önsözünde Mevlâna ve mevlevîliği anlamak için kaynak metinlerin doğru ve ilmî usule uygun olarak basılması gerekliliğini dile getirir.

F.Nafiz Bey, 1936 yılından itibaren Ankara'da bulunduğu halde, tahminen iki yıllık bir çalışmadan sonra serinin ilk iki eseri İstanbul'da gün ışığına çıkarılır. Birinci kitap olan Mecâlis-i Seb'a tercümesiyle birlikte, 1937 yılında Bozkurt Matbaası'nda bastırılmıştır. Bir hayli tedkik mahsûlü olan mukaddime F. Nafiz Bey tarafından yazılmış, Farsça metni Ahmed Remzi Efendi hazırlamış ve kontrol etmiş, tercüme ise Kitapçı Rizeli Hulûsi Efendi yapmıştı.

Serinin ikinci kitabı olan Mektûbât, yine Feridun Nafiz Uzluk ve Ahmed Remzi Akyürek tarafından hazırlanıp 1937 yılında İstanbul'daki Sebat Matbaası'nda bastırılmıştır. Bu kez eserin tamamı değil, mukaddime için önem arzeden kısımlar tercüme edilmiştir.

Mecâlis-i Seb'a'nın mukaddimesinde Uzluk, neşriyatta nasıl bir yol takip edeceklerini şöyle duyurur:

“Bizde eski eserleri basma, devletle, devletin maddî ve manevî himayesindeki müesseselerce mümkün imiş gibi fikir vardır. Bütün tahsilimizi atalarımızın bıraktığı servetle bitirmiş olduğumuzdan -tahdis-i nimet kabilinden arz ediyoruz- Selçukiler devrine ait eserleri de yine kendi paramızla bastırmayı düşündük. Mecalis-i seba ve Mektubatı takdim ediyoruz. Üçüncü kitap İptidaname, dördüncü Divan-ı Veledi, beşinci Rebabname, altıncı İntihaname, 7 inci Eflâki menakıbı tercümesi, 8 inci Maarifi Veledi, 9 uncu Makalatı Şems, 10 uncu Fihimafih, 11 inci Ulu Arif Çelebi divanı .... İlâh olacaktır.”⁶

⁵ Uzluk kardeşlerin dille ilgili tercihleri, yani Türkçe'yi kullanma şekilleri ayrı bir inceleme konusudur. Ancak bu alanda benimsedikleri yol, eleştiri konusu olmuştur.

⁶ Mevlâna, Mecâlis-i Seb'a, “Mevlâna'nın Yedi Öğüdü” adıyla Farsça metnini ve tercümesini nşr. F.Nâfiz Uzluk, İst., 1937, muk., s.XVI. Zikredilen eserlerin neşre hazırlanması ve tercümeleri konusunda F.Nâfiz Bey'in müracaat ettiği kişiler arasında şu isimleri zikredebiliriz: Veled Çelebi, Ahmed Remzi Akyürek, Mehmed Nuri Gencosman, Midhat Bahari Beytur, Rizeli Hulûsi (Karadeniz), Kilisli Muallim Rifat, Abdülbaki Gölpinarlı, Hakkı Eroğlu.

Mevlevi çevrelerinde sevinçle karşılanan bu iki çalışma, ilim ve fikir adamlarından takdir de görmüş, eleştiriler de almıştır.

Bu atmosfer içerisinde, bir taraftan zikredilen eserlerin tercümeleri için eski dilleri ve kültürü bilen kişilerle görüşme ve haberleşmeler sürerken, diğer taraftan Sultan Veled'in (İbtidâ-nâme'si ertelenip) Divanı için neşir hazırlıklarına başlanmıştır. Esasen F.Nafiz Bey'in Sultan Veled'e ilgisi, öğrencilik yıllarında başlamıştır. Nitekim o, 11.7.1923'te Halk Gazetesi'nde (Konya), 21.2.1924'te Millî Mecmua'da, 4.3.1924'te Babalık'ta (Konya) Sultan Veled hakkında makaleler neşretmiştir. Veled Çelebi'nin Kilisli Muallim Rifat'la birlikte 1925 yılında neşrettiği Dîvân-ı Türkî-i Sultan Veled adlı eserde de katkısı vardır.⁷

Sultan Veled Divanı'nın istinsahı, 1938 başlarında, belli bir ücret karşılığında Kilisli Muallim Rifat Bey'e (öl.1953) havale edilmiş, daha sonra basılan nüshaların karşılaştırma ve tashih işi de ona verilmiştir. Rifat Bey, bu çalışma esnasında karşılaştığı güçlükleri Ahmed Remzi Efendi'ye arzetmiş ve onun görüşlerinden istifade etmiştir.

Divanın basım aşaması, hayli zorluklar içinde gerçekleştirilmiştir. Kitabın basımı için İranlı Kitapçı Hüseyin Efendi ile anlaşmışlar; fakat gerek basım işlerindeki zorluklar, kâğıt ve malzeme teminindeki güçlük, gerekse Hüseyin Efendi'nin kendi matbaasının bulunmayışı, basım işlerinin uzadıkça uzamasına sebep olmuş; nihayet iki yıl süren bir uğraştan sonra, Nisan 1940 tarihine doğru eserin Farsça kısmının basımı bitmiştir. Şimdi sırada F.Nafiz Bey'in uzun tedkikler sonucunda kaleme aldığı 95 sayfalık mukaddimenin basım hazırlıkları, takriz yazıları, önsöz, fihrist, hata-savab cetvelinin hazırlanması, kapak çalışmaları vs. gelmektedir.

Bu sıralarda kitap basımındaki bütün zorlukları yaşamış olan ve uzaktan bu işleri yönetmenin mümkün olmadığını gören F. Nafiz Bey, 1940 yılında Ankara Ulus civarında Kaledibi semtinde bir matbaa kurmaya karar verdi. O, Ankara'da bilhassa mevlevîliğe bağlı olan veya aynı idealleri paylaşan ve birbirlerine sevgi ve saygı duyan bir grup arkadaşıyla devamlı temas halindeydi. Bu münasebetle zikrettiğimiz konularda onun

⁷ Bkz. Dîvân-ı Türkî-i Sultan Veled, nşr. Veled Çelebi-Kilisli Muallim Rifat, İstanbul, 1341/1925, s.130. (UzluK Arşivi'ndeki 2207 nolu matbu nüshanın sonunda F. Nafiz Bey, şu notu düşmüştür: "Uzun ve devamlı ısrarlarım üstüne Veled Çelebi Efendi, 30 sene evvel topladığı Sultan Veled Hazretleri'nin divanını Kilisli Rifat Efendiyle neşre karar vermiştir ki bu kitaptır. (...)"

üzerinde etkili olan veya kendisiyle işbirliği yapan kişilerden şunları bilhassa zikretmeliyiz: Mevlâna Dergâhı son postnişinlerinden, 1923-1942 yılları arasında milletvekilliği yapmış olan Veled Çelebi İzbudak (öl.1953)⁸, Üsküdar Mevlevîhanesi son postnişini Ahmed Remzi Akyürek (öl.1944)⁹, Üniversite reformunda açıkta kaldıktan sonra birkaç yıl Ankara'da bulunmuş ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde klâsik edebiyat dersleri vermiş olan Ferid Kam (öl.1944), Farsça eski eserlerden, bilhassa tasavvuf ve Mevlâna konusunda, yaptığı tercümelerle tanınan M. Nuri Gencosman (öl.1976), meslektaş ve en yakın arkadaşlarından biri olan Süheyl Ünver Bey (öl.1982) ile de devamlı muhâberede bulunuyordu.¹⁰ Sultan Veled Divanı'ndaki bazı manzumelerin tercümesi hususunda Abdülbaki Gölpınarlı'dan (öl.1982) da istifade etmiştir.

Bu sırada o ve kendisini maddî, manevî olarak destekleyen altı arkadaşı, zikrettiğimiz serinin yanısıra Türk tarihiyle ilgili kaynak eserleri gün ışığına çıkarmak amacıyla "Anadolu Selçukîleri Gününde Tarih Bitikleri" adıyla yeni bir seriyi neşre başladılar. Konya'da ikamet etmekte olan ve öğretmenlik yapan Ağabeyi Şahabettin Bey de her zaman F.Nafiz Bey'e yardımlarını sürdürmüştür. Serinin ilk kitabı olarak İbn-i Bibî'nin muhtasar Selçuknâme'sini "Anadolu Selçukî Devleti Tarihi" adı altında M. Nuri Gencosman'ın tercümesi, F. Nafiz Uzluk'un açıklamaları ve notlarıyla Uzluk Matbaası'nda bastılar.(1941)¹¹ *Divân-ı Sultan Veled*'in mukaddimesinin bir kısmı da Uzluk Matbaasında basılarak eser, yaklaşık 3,5 yıllık bir çaba sonunda, 1941 güzünde, piyasaya çıkmış oldu. *Divân-ı Sultan Veled*, büyük boyda, gayet güzel bir kompozisyon, iyi bir mizanpaj ve baskıyla ilim âlemine ve Mevlânaseverlerin hizmetine sunulmuştur.

⁸ F.Nâfiz Bey, Ankara'da 1936-1953 yıllarında Veled Çelebi ile beraber bulunmuşlardır. Uzluk, Hıfzissihha ve sonra Tıp Fakültesi'nde çalışırken, Veled Çelebi de 1942'ye kadar milletvekili olarak bulunmuş ve sonrasında Türk Dil Kurumu'nda çalışmalarını sürdürmüştü. Veled Çelebi'ye her zaman derin bir saygıyla bağlı olmuş ve onun büyük ilmî ve kültürel birikiminden istifade etmiştir.

⁹ A.Remzi Efendi, tesbitlerimize göre, 1941 yılında memuriyetini, İstanbul'da iyice yalnız kalmaları üzerine Ankara'ya naklettirmiştir. O zamanlar Ulus Semti'nde bulunan Eski Eserler Kütüphanesi'nde bir müddet çalıştıktan sonra emekliye ayrılarak istirahat çekilmiş; bilahare 6 Kasım 1944 tarihinde Kayseri'de vefat etmiştir. Bkz. Mevlevi Mektupları, s.10.

¹⁰ Uzluk Arşivi'ndeki mektuplardan anladığımıza göre, Süheyl Bey de Remzi Efendi'yi seven, saygı duyan onunla irtibatını sürdüren bir kişidir.

¹¹ Bu hadiseden büyük üzüntü duyan Uzluk, yılmadan çalışmalarına devam etmiş; serinin ikinci ve son kitabı olarak Kerîmeddîn Mahmûd-i Aksarâyî tarihini (Selçukî Devleti Tarihi) yine Gençosman'ın tercümesi, kendisinin açıklamaları ve notlarıyla 1943'te Ankara'da Recep Ulusoğlu matbaasında bastırmıştı.

Öte yandan, matbaanın masraflarını karşılayabilmek için dışardan da iş alınmaya başlanmıştı. Yabancıları oldukları bir alanda çalışmanın zorluğu ile, şirketi çevirmekte zorlanıp zarar ettilerse de daha sonra toparlandılar. Fakat bu sefer de Ankara Belediyesi, Kale eteklerinde park kurma gerekçesiyle birçok ev ve iş yerini yıkma kararı aldı; yerine taşınacak bina gösterilmeden şiddet ve süratle yıkım gerçekleşti. Bir kısmı yurt dışından getirilmiş olan makineleri yok pahasına elden çıkarmak zorunda kaldılar. Tabii bu durum, Uzluk ve arkadaşlarının morallerinin bozulmasına da yol açtı.

Bu bahis, Uzluk'un 1960'lı yıllara ait notlarında şöyle geçiyor:

“Hatırasını daima andığım zaman büyük acılar duyduğum, Ankara'nın Memurlar Kooperatifi inşisinde, şimdiki Basın Yayın Turizm Dairesi'nin köşe başında bulunan Uzluk Basımevi'nde Cumartesi günleri öğleden sonra toplantılar yapıyorduk. Buraya yurdun tanınmış ilim, fikir adamları geliyorlardı.

Başta Veled Çelebi İzbudak, eski Üniversite profesörlerinden Ömer Ferit Kam, Ahmet Remzi Akyürek, General Naci İldeniz, daha şimdi isimlerini saymayı uzun olduğu için bıraktığım diğer değerli zatlar, can sohbetleri ile bu toplantılara ayrı bir şevk veriyordu. Matbaanın 1942 sonlarında yerinin yıktırılması, buna rağmen bize bir çalışacak yer gösterilmemesi üstüne, cemiyetimizin bağı da kopmuş oldu.”¹² Daha sonra F.Nafiz Bey ve arkadaşları tarafından, 1949 yılında aynı gayeye hizmet için Mevlâna Muhibleri Cemiyeti kurulmuşsa da dernek, kamuoyunca yeterli ilgiyi görmediğinden, arzu edilen netice alınamamıştır.

Zikredilen kitapların neşredildiği yıllarda, matbuat hayatındaki bütün zorluklar, bu eserlerin hazırlanması, basılması ve dağıtılmasının her aşamasında fedakârane çalışmış olan Ahmed Remzi Efendi'nin Uzluk'a yazdığı mektuplarda görülmektedir. Keza Midhat Bahari Bey'in mektuplarından da yer yer çekilen meşakkatler anlaşılmaktadır.¹³

¹² Selçuk Üniversitesi Ktp. Uzluk Arşivi, Notlar, BY2, s.10.

¹³ Midhat Bahari Bey'in Feridun Nafiz Uzluk'a gönderdiği mektuplar Nuri Şimşekler Bey tarafından neşredilmiştir. Ahmed Remzi Efendi'nin de Uzluk'a 1925-1932 yılları arasında gönderdiği mektupları bendeniz, Yusuf Öz Beyle birlikte neşretmiştik. Remzi Efendi'nin 1935-1941 tarihli mektuplarını da yine Yusuf Öz Beyle beraber yayına hazırlamış bulunmaktayız. Bahse konu olan mektuplar, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu vesileyle bu değerli Arşiv'in Selçuk Üniversitesi'ne kazandırılması ve korunması hususundaki gayret ve himmetlerinden dolayı Prof. Dr. Haşim Karpuz Hocamıza ve emeği geçen arkadaşlarına, Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu ve Doç. Dr. Nuri Şimşekler Bey'e teşekkürlerimizi bir kez daha ifade ediyoruz.

Sonuç olarak iyi niyetlerle ve ümitlerle başlamış olan bu proje, gerek F.Nafiz Bey'in çok yönlü faaliyetleri ve meşguliyeti, gerek o zamanki şartların elverişli olmaması, gerekse resmî ve sivil kuruluşlardan yeterli desteği görmemesi nedeniyle yürümemiş; seriden ancak birkaç kitap çıkarılabılmıştır. Zikrettiğimiz gibi 1937 senesinde *Mecâlis* ve *Mektûbât*'dan sonra *Sultan Veled Divanı* 1941 yılında güçlüklerle neşredilebilmiştir. Ondan sonra bu seriye dâhil olarak ancak 1949 yılında Rubâiyyât-ı Ulu Ârif Çelebi ve tercümesi, Feridun Nafiz Bey tarafından hazırlanıp İstanbul'daki Kutulmuş Matbaası'nda basılmıştır. 1952 yılında da Farsça anonim bir Selçuklu tarihinin tıpkıbasımı ve tercümesi, yine Uzluk tarafından hazırlanıp "Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi" adıyla Ankara'da basılmıştır.¹⁴

Mesleki çalışmalarının yanısıra pek çok sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmuş olan; bu kıymetli eserleri, büyük fedakârlıklarla neşrederek ilim âlemine kazandıran Feridun Nafiz Bey'e, bu faaliyetlerde daima kardeşinin yanında olan ve kendisi de benzer çalışmalarda bulunan ağabeyi Şahabettin Uzluk Bey'e, ailenin diğer fertlerine ve katkıda bulunan zevata rahmet diliyor, şükran duygularımızla aziz hatıralarını yâd ediyoruz.

---

¹⁴ F.Nafiz Bey, mevlevilikle ilgili çalışmalarına bir monografi tercümesiyle devam etmiştir. İranlı değerli âlim Bedüzzaman Furûzanfer'in eserini Mevlâna Celâleddin-i Rûmî adıyla Türkçeye çevirmiş ve bu tercüme, 1963 yılında MEB yayınları arasında çıkmıştır.